

Ervaringen met arbeidsgerelateerde dagbesteding

Verpleeghuisbewoners aan

In Zorgcentrum Oranjehaave te Breda loopt een project dat bewoners echt aan het werk zet. Ouderen met veelal lichte dementie en gedrags- en stemmingsproblemen maken zich verdienstelijk door werkzaamheden te verrichten die nuttig zijn voor medebewoners en de organisatie.

door Ronald Geelen en Ellen Totté

Groepsactiviteiten in verpleeghuizen zijn lang niet altijd voor iedereen geschikt. Soms omdat ze toch te hoog zijn gegrepen, soms ook omdat ze te weinig stroken met iemands belangstelling of achtergrond. Zo hebben wij in zorgcentrum Oranjehaave te Breda bewoners met psychiatrische problemen, Korsakov-problematiek of een specifieke vorm van dementie die de bekende recreatieve activiteiten dikwijls als kinderlijk ervaren. Daarnaast hebben deze bewoners bijna allemaal moeite met het plannen en invullen van de dag en neigen zij tot apathie en bijvoorbeeld kettingroken. Zij voelen zich vaak ongemakkelijk bij de gangbare verpleeghuispopulatie en omgekeerd zien bewoners van andere afdelingen hen dikwijls als vreemd en onaangepast.

Met deze ouderen ondernamen we in Oranjehaave vaak creatieve activiteiten. Bijvoorbeeld decors voor een kerstuitvoering maken of allerlei artikelen voor verkoop op de kerstmarkt (zoals kerstballen en vogelhuisjes). Insteek daarbij was dat zij zo op een herkenbare manier met hun handen bezig konden zijn. Maar ergens bleef bij begeleiders en bewoners het gevoel hangen, dat er meer en iets anders nodig was. Misschien speelde mee dat de activiteiten in de eigen huiskamer of een overduidelijk 'gezellige' recreatieruimte plaatsvonden, dat er gewerkt werd met 'knusse' materialen en dat er een gevoel van urgentie ontbrak. Het had eigenlijk geen gevolgen als de klus niet werd geklaard, dus waarom zou je het blijven doen?

Verblijvend is het werk niet. Met elke deelnemer worden afspraken gemaakt over diens aanwezigheid en inbreng

'Ik wil eens wat doen dat echt iets om het lijf heeft,' zei een bewoner op een gegeven moment tegen een medewerker, 'écht werk.' Die opmerking hebben we opgepakt. Waarom niet eens serieus bezien hoever je deze bewoner – en anderen zoals hij – daarin tegemoet kunt komen?

Naar het werk

Uiteindelijk heeft een en ander geresulteerd in het project 'Het Ambacht'. Dit is de naam van een betegelde werkruimte in verzorgingshuis HAGA te Breda. Nabije straten als de Ambachtenlaan, de Leerlooierstraat en de Pottenbakkerstraat verwijzen naar een arbeidzame historie van dit stadsdeel. Hoofdmoot van de werkzaamheden in Het Ambacht is momenteel schoonmaak en onderhoud van rollators en rolstoelen. Er komen nog andere werkzaamheden, waaronder het vernietigen van vertrouwelijk papier, verzendklaar maken van post, lamineren van (naam)kaartjes, schoonmaken van tafels en meubilair en verstelwerk aan linnengoed. Sommige deelnemers (veelal de dames) houden zich ook bezig met het zetten van koffie en thee voor de pauze, inclusief uitdelen, afwassen en tafels schoonmaken. Iedereen heeft recht op werk, naar vermogen en naar kwaliteit. Van tijd tot tijd zal, indien gewenst en noodzakelijk, 'job rotation' worden toegepast.

Deelnemers aan het project zijn 58 bewoners van vier geronto-psychiatrische wooneenheden. Zij zijn gemiddeld zo'n 75 jaar en moeten vanuit het verpleeghuis een behoorlijke afstand te voet afleggen om op hun werkplek te komen. Dat alleen al ervaren veel deelnemers als positief. Even met elkaar onderweg, de wind door de haren. En welke andere verpleeghuisbewoner ervaart nog eens hoe een flinke stortbui of een ijzige wind aanvoelt? De gemiddelde verpleeghuisbewoner

Foto's: Peter Ligthart

het werk

komt immers nog geen anderhalve minuut per dag buiten, een ronduit alarmerend gegeven.

Na een korte voorbespreking en het verdelen van taken start men met werken. Tussendoor is er uiteraard een koffiepauze. Nadat de klussen zijn afgewerkt, wordt kort teruggeblikt op het werk en opgeruimd. De rollators en andere producten worden afgeleverd aan de klant (bewoner of afdeling), waarna een ieder teruggaat naar zijn of haar wooneenheid.

Sommigen zien Het Ambacht als een verzetje, een vlucht uit het verpleeghuisleven. Voor anderen ligt het belang in het nuttig zijn of de saamhorigheid

Geen theekransje

De begeleiding is intensief, afhankelijk van de taak kan er zelfs één begeleider zijn op twee ouderen. Het werkproces moet namelijk in delen opgeknipt en begeleid worden, toezicht is nodig omdat er bij het schoonmaken met elektrische apparatuur, waaronder een hefbrug en een stoomcleaner, wordt gewerkt. Bij andere werkvormen (zoals sorteerwerk) kan het toezicht minder direct zijn. De begeleiders merken initiatieven op en complimenteren de deelnemers direct met behaalde resultaten ('Dat heb je goed gedaan'). Verder stelt de begeleider zich op als een soort voorman die meewerkt. Hij of zij geeft het goede voorbeeld door kalm en duidelijk op te treden, moeilijkheden constructief door te spreken, beloftes na te komen én eigen vergissingen gewoon toe te geven. Maar het werk is géén theekransje, iedereen is in de werkruimte om zijn of haar aandeel te leveren. Er wordt meestal

niet of slechts kort gepraat over incidenten op de afdeling, persoonlijke problemen of andere besognes. Desgewenst vindt hierover later een gesprek plaats, op de afdeling. Verblijvend is het werk ook niet. Met elke deelnemer worden afspraken gemaakt over diens aanwezigheid en inbreng. Ziekte kan reden zijn voor verzuim, geen zin is géén reden. Wie Kortjakje speelt kan iets te horen krijgen als: 'Luister, we hebben afgesproken dat je zou komen; ik ben hierover héél teleurgesteld! Je laat nu niet alleen mij, maar ook de anderen in de steek! Ik verwacht je zo op de werkplaats!' Misschien klinkt dit onnodig drammerig, maar beseft dat je zo in feite óók zegt: 'Ik wil je niet missen, je bent nodig!' Hoe vaak krijgt een verpleeghuisbewoner dát nog te horen?

De bewoners ervaren het werk zelf als een positief 'verzetje' en daarmee als belonend, maar we denken nog na over een explicieter beloningssysteem. Aan de ene kant is het belonen van arbeid nu eenmaal vanzelfsprekend in onze maatschappij. Een mogelijkheid bij Het Ambacht zou dan bijvoorbeeld uitbetaling in natura kunnen zijn: een pakje sigaretten of een fles badschuim. Een andere optie is een bescheiden financiële vergoeding (in loonzakje aangeboden en vrij te besteden), liefst direct volgend op de prestatie: boter bij de vis. Aan de andere kant bestaat hierbij het risico dat de beloning de innerlijke drijfveren om het werk te doen en te waarderen zou gaan overschaduwden. En dat kan niet de bedoeling zijn van het project.

Opgewekt en betrokken

In de werkruimte wordt veelal met plezier en concentratie gewerkt. Een bewoner die op de afdeling van de hak op de tak springt, maakt nu een half uur geconcentreerd de spaken

>

van de rolstoel stuk voor stuk schoon. Anderen maken een wat minder aandachtige indruk. Zoals meneer Esdoorn, die nonchalant met de hogedrukspuit in de weer is, één hand in zijn broekzak. Maar vergeleken met de afdeling waar hij de hele dag onderuitgezakt op de bank zit te roken, is hij in de werkplaats een stuk actiever. Overigens tonen bijna alle bewoners zelf weinig initiatief en is de zelfwerkzaamheid laag: de begeleiders moeten hen actief stimuleren om iets aan te pakken. Een enkeling kijkt vooral geïnteresseerd toe hoe anderen werken.

De stemming tijdens het werk is opgewekt en betrokken. Ieder haalt er het zijne of hare uit. Sommigen zien Het Ambacht als een verzetje, een vlucht uit het verpleeghuisleven. Voor anderen ligt het belang in het nuttig zijn of de saamhorigheid. 'Ik werk er met plezier, blij dat ik wat kan doen.' De deelnemers vertellen afdelingspersoneel en bezoek vaak wat ze bij Het Ambacht hebben gedaan en dat ze hiermee anderen van dienst zijn. Een foto waarop de bewoner aan het werk is, wordt bij elk bezoek tevoorschijn gehaald, met daarbij de trotse verhalen. In het huisblad van het zorgcentrum schreef een van de deelnemsters het volgende stukje over het werk in Het Ambacht:

'Onlangs werd onze nieuwe Werkplaats 't Ambacht officieel geopend. Om hun werklust te stimuleren, werken daar enkele heren en dames, dat wil zeggen enkele bewoners van het verpleeghuis. De heren reinigen de in gebruik zijnde rolstoelen en rollators. De dames zorgen voor koffie en thee en andere voorkomende huishoudelijke werkzaamheden, onder andere een afwasje. Het is ook de bedoeling om bijzondere kledingstukken enz. te wassen en te strijken. Na plusminus 2 uurtjes arbeid konden wij weer "huiswaarts" keren, waar een heerlijke maaltijd ons wachtte.'

Hoe vaak merkt een bewoner van het verpleeghuis nu nog dat hij of zij nodig is?

Sommige bewoners zie je tijdens het werk contact met anderen maken, terwijl ze dit op de afdeling niet doen. Probleemgedrag zoals op de afdeling zie je binnen Het Ambacht minder tot niet terug. Mensen blijken tijdens het werk rustiger en klagen en roken minder. Soms doen deelnemers suggesties over hoe 'het werk' beter kan worden opgepakt, een teken dat ze ook nadenken over waar ze mee bezig zijn.

Alleen maar leuk?

De laatste jaren geldt vraaggericht werken als het summum van zorg. Daar zijn enkele goede redenen voor, maar je kunt er óók bedenkingen bij hebben. Moeten we gewoon maar doen waar de bewoner om vraagt en komt het dan allemaal wel goed met de zorg? En is het wel een waarheid als een koe dat activiteiten in verpleeghuizen vooral leuk moeten zijn? Dat we bewoners letterlijk en figuurlijk elke tegenwind moeten besparen? De prijs daarvoor kan een monotone wekelijkse sleur zijn, waarin elke dag wegvalt door gebrek aan betekenis en de bewoner wordt beziggehouden maar er niet werkelijk bij betrokken is. Het leven hoeft niet altijd makkelijk of leuk te zijn. Een inspanning verrichten, iets doen wat nuttig is, geeft het leven vaak veel meer zin. En waarom zou dat niet gelden voor verpleeghuisbewoners?

En dan een laatste punt. Contacten in het verpleeghuis staan bijna altijd in het teken van de relatie hulpgever-hulpontvanger. Bij Het Ambacht hebben de begeleiders meer een rol als collega. Met meer nadruk op onderlinge verbondenheid en afhankelijkheid. Hoe vaak merkt een bewoner van het verpleeghuis nu nog dat hij of zij nodig is? De verpleeghuisbewoner is hier geen object van zorg, maar iemand met verantwoordelijkheid die van betekenis is voor een ander.

Ronald Geelen en Ellen Totté zijn respectievelijk als psycholoog en stagiaire psychologie werkzaam in Zorgcentrum Oranjeheave te Breda.